

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Napoleontische graaicultuur

Gabriëls, A.J.C.M. (Jos)

published in

Tijdschrift voor geschiedenis
2024

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Gabriëls, A. J. C. M. (2024). Napoleontische graaicultuur: Review of: Jean Tulard, L'empire de l'argent. S'enrichir sous Napoléon (Tallandier; Parijs, 2023). *Tijdschrift voor geschiedenis*, 137(1), 100-101.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Nieuwste Tijd

Jean Tulard, *L'empire de l'argent. S'enrichir sous Napoléon* (Tallandier; Parijs, 2023) 206 p., € 19,90
ISBN 9791021058217

Napoleontische graaicultuur

Jean Tulard, de auteur van dit boek, is een fenomeen. Al bijna zestig jaar is hij de centrale figuur in de Franse geschiedschrijving over het Consulaat en Eerste Keizerrijk. 'Le maître des études napoléoniennes' noemen zijn collega's hem vol eerbied en bewondering. Van 1965 tot 2001 bezette Tulard (geb. 1933) de leerstoel voor napoleontische geschiedenis aan de École Pratique des Hautes Études in Parijs. Met de instelling van dit professoraat werd de bestudering van het Keizerrijk voor het eerst losgemaakt van die van de Revolutie. Op de bestudering van de 'oorlogszuchtige dictator' en zijn regime was in de Franse academische wereld namelijk lange tijd neergekeken. Tulard bevorderde zijn vakgebied op onbevooroordeelde wijze: zo was zijn eerste boek *L'Anti-Napoléon, la légende noire de l'Empereur* (1964). Vele tientallen boeken en honderden artikelen zouden volgen, waaronder enkele onmisbare naslagwerken, zoals een tweedelig *Dictionnaire*, een *Itinéraire* en een kritische bibliografie van egodocumenten. Tegelijkertijd bracht Tulard de keizer en zijn tijdvak graag bij een breed publiek onder de aandacht door hierover in televisieprogramma's met enthousiasme en humor deskundige uitleg te geven. Zo werd de mediagenieke professor voor de Franse tv-kijker 'Monsieur Napoléon'.

In *L'empire de l'argent* behandelt Tulard de allesoverheersende rol die geld in de nieuwe Franse staat en maatschappij tijdens Napoleons bewind speelde. Uiteraard opent hij zijn boek met een uiteenzetting van de financieel-economische chaos waarin Frankrijk tijdens de Revolutie jaren was beland.

Slachtoffers van deze wanorde waren edelen en geestelijken, alsook de bourgeoisie van vóór 1789. De gunstige verwerving – vaak voor een habbekrats – van de aan adel en clerus ontnomen grond en goederen (*biens nationaux*) door een nieuw burgerdom, en de schaamteloze verrijking ten koste van de Franse staat door frauderende legerleveranciers en speculanten met voorkennis brachten een nieuwe groep kapitaalbezitters op de voorgrond. Vanaf de Revolutie, en zeker onder het Directoire, draaide alles om geld, en voortaan luidde het devies: 'Enrichissez-vous!'

Napoleons bewind bood hiervoor voldoende gelegenheid. De keizer wenste zijn macht en die van Frankrijk tot uiting te brengen door een overdadig vertoon van luxe en grandeur. Zijn naaste omgeving profiteerde hiervan het meest: Napoleons familieleden, hofdignitarissen, maarschalken en ministers werden overladen met titels en ereambten, stadspaleizen en buitenplaatsen, domeinen en dotaties. Aangezien dit alles werd gefinancierd uit het zogeheten *Domaine extraordinaire*, een speciale kas onder direct beheer van de keizer, waarin de inkomsten vloeiden uit de oorlogsschattingen en de in het buitenland veroverde of geconfisqueerde grond en goederen, kostte het de Franse staat niets. Sterker nog, de staat had hier juist baat bij, omdat Napoleons entourage over de hun toebedeelde rijkdom evengoed belasting moest betalen.

Tulard wijst er op dat de hoge regeringsambtenaren en volksvertegenwoordigers weliswaar rijk werden, maar nauwelijks op

onrechtmatige wijze. De riantе traktementen die aan hun functies waren verbonden, aangevuld met premies, gratificaties en dotaties voor de bekwaamsten en ijverigsten onder hen, alsmede een strenge en efficiënte controle verhinderden dit. Maar er waren uitzonderingen, met minister van Buitenlandse Zaken Talleyrand als beruchtste voorbeeld. Voor hoge legerofficieren waren er daarentegen wel ruime mogelijkheden zich te verrijken. De vele oorlogen op buitenlandse bodem gingen gepaard met omvangrijke confiscaties, rekvisities en kunstroof, waarbij verscheidene bevelvoerende militairen zichzelf niet vergaten. Met name de maarschalken Masséna en Soult gingen zich hieraan te buiten. Napoleons inspanningen om door reorganisatie van de legeradministratie aan deze misbruiken paal en perk te stellen hadden slechts gedeeltelijk succes.

Een belangrijke bron van illegaal verworven rijkdom vormde de economische oorlogvoering tegen Groot-Brittannië. Het in 1806 ingevoerde Continentaal Stelsel leidde tot grootschalige omkoping, vergunningenzwandel en smokkel. En aangezien hierbij enorme winsten konden worden behaald, gingen zelfs vooraanstaande bankiers en zakenlui in deze clandestien binnengebrachte (koloniale) goederen beleggen, wat weer speculatie in de hand werkte. Dit laatste beschouwt Tulard trouwens een wezenstrek van het Consulaat en Keizerrijk: ‘Toujours cet esprit de spéculation hérité de la Révolution et que l’on retrouve à tous les étages de la société napoléonienne’. Maar de risico’s waren groot, zodat het tijdvak zich behalve door snel vergaard kapitaal ook kenmerkt door spectaculaire faillissementen. De ondergang van enkele grote banken en handelshuizen in 1806 en 1810 veroorzaakte ernstige financiële crises, die Napoleon dwongen met staatsleningen bij te springen.

Tijdens het Consulaat en Keizerrijk bleef grondbezit het fundament van rijkdom. Na de financiële onzekerheid van de Revolutiejaren bood dit vastigheid. Napoleons bewind erkende namelijk de sinds 1789 herverdeelde *biens nationaux*, terwijl de Code Napoléon de belangen van de grondeigenaren beschermde. Door onmiddellijk en krachtdadig het geldverkeer te saneren en de financiële instituties te reorganiseren – nieuwe belastinginning (1799), Banque de France (1800), *franc germinal* (1803), Rekenkamer (1807), kadaster (1807) – in combinatie met protectionistische maatregelen, staatsopdrachten en staatssteun bevorderde Napoleon handel en nijverheid. Vooral in de textiel-, metaal- en luxe-industrie wisten succesrijke ondernemers grote vermogens bijeen te brengen. Mede profiterend van de gunstige conjunctuur gedijden ook spaarders en renteniers, en evenals de bankiers probeerden velen van hen hun kapitaal te vergroten door te speculeren op de beurs.

Zoals gezegd is Tulard een uiterst productieve auteur. In de loop der jaren nam de kwaliteit van zijn publicaties echter af. Zij voldoen niet meer aan de eisen die tegenwoordig aan geschiedwetenschap worden gesteld. Zijn werkwijze is niet systematisch-analyserend, maar impressionistisch-beschrijvend, met veel voorbeelden en opsommingen. Hij baseert zich uitsluitend op – vaak verouderde – literatuur. Deze kritiek geldt ook *L’empire de l’argent*, het laatste werk van de inmiddels negentigjarige nestor van de napoleontische geschiedschrijving. Niettemin biedt het een handzaam, want beknopt overzicht van hoe een piepkleine groep sociale stijgers wist te profiteren van de uitzonderlijke tijdsomstandigheden om zich op oorbare en onoorbare wijze te verrijken.

Jos Gabriëls, Huygens Instituut